

Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi
[KBBĐ]
Aralık 2023

Kocatepe Journal of Humanities
[KJH]
December 2023

Atıf (cite): Düzgün Uluyol, Kıymet (2023). “Türkiye Türkçesi Ağzlarında Söylem İşaretleyicileri” Adlı Eser Üzerine, *Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi*, 2, 247-251. Doi: [10.61694/kbbd.1397995](https://doi.org/10.61694/kbbd.1397995)

“Türkiye Türkçesi Ağzlarında Söylem İşaretleyicileri” Adlı Eser Üzerine

About of the “Türkiye Türkçesi Ağzlarında Söylem İşaretleyicileri” Named Book

Kıymet DÜZGÜN ULUYOL¹

Makale Türü: Kitap İncelemesi

Paper Type: Book Review

Duygu KAMACI GENCER (2023). Türkiye Türkçesi Ağzlarında Söylem İşaretleyicileri, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 150 s. ISBN: 978-625-6579-18-7

1 Doktora, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, kiymetduzgunuluyol@gmail.com,
ORCID: [0000-0003-2059-5964](https://orcid.org/0000-0003-2059-5964)

247

Makale Geliş Tarihi (Recieved): 29.10.2023 Makale Kabul Tarihi (Accepted): 21.12.2023

İnsanlar arasındaki iletişimin en önemli aracı olan dil, pek çok disiplinde ele alınan temel konulardan birini oluşturur. Dilin hem bireysel hem toplumsal yönlerinin bulunması bunu gerekli kılmaktadır. Dil, bağlama göre anlamlar üretmektedir. Bağlamın anlam üretmedeki önemi, *söylem* kavramını da kendiliğinden ortaya çıkarmaktadır.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Dr. Duygu Kamacı Gencer'in kaleme aldığı *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Söylem İşaretleyicileri* adlı eser, Prof. Dr. Erdoğan Boz'un editörlüğünde Ekim 2023'te Paradigma Akademisi tarafından yayımlanmıştır.

Bir anlam aktarımı olan *söylemi* araştırmacı "hem insanın dünyayı yorumlaması hem de insanı toplumsallaştırarak kültürel ortak anlamlar üretmesini sağlayan bir fenomen" (s. 13.) olarak tanımlamıştır. Dilbilim alan yazınında *edimsel işaretleyiciler, söylem parçacıkları, söylem ilişkisi işaretleyicileri, konuşma parçacıkları, geri bildirim işaretleyicileri, söylem yapılandırma aygıtları, ek bilgi tümcecikleri, arasözler, anlamsal bağlaçlık, tümce bağlayıcılar* gibi çok çeşitli adlarla karşılanan bu yapılar için elimizdeki kitapta *söylem işaretleyicisi* terimi kullanılmıştır.

Dilbilimsel bir yaklaşımla hazırlanan çalışmanın amaçları araştırmacı tarafından, Türkiye Türkçesi ağzları özelinde sistematik olarak incelenen söylem işaretleyicilerinin çoklu işlevlerini ortaya koymak ve dilsel çözümlemenin ötesine geçilerek, Türk dili ve kültürüne yönelik çıkarımlar yapmaya yarayacak verilere ulaşabilmek olarak belirtilmiştir. Yerli ve yabancı alan yazınında söylem işaretleyicileriyle ilgili birçok eser bulunmakla beraber bu eserler bütüncül bir söylem işaretleyicisi sınıflandırmasını uygulamalı olarak ortaya koyamamıştır. Araştırmacı *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Söylem İşaretleyicileri* adlı eseriyle bu boşluğu gidermeye çalıştığını ileri sürmektedir.

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Söylem İşaretleyicileri 150 sayfalık bir kitap olup giriş ve dört bölümden oluşmaktadır: I. Bölüm: "Logos'un Yolculuğu: Sözcükten Söyleme, II. Bölüm: Söylem ve Söylem Çözümlemesi, III. Bölüm: Söylem İşaretleyicileri ve IV. Bölüm: Türkiye Türkçesi Ağızlarında Söylem İşaretleyicileri. Sonuç ve kaynaklarla eser sona ermektedir.

Geleneksel dilbilgisinde söylemin göz ardı edildiğine dikkat çeken ve anlamın söylemde belirginleştiğini öne süren "Logos'un Yolculuğu: Sözcükten Söyleme" adlı ilk bölüm kendi içinde dört başlıktan meydana gelmektedir: 1. Dil ve Anlam, 2. Dilbilgisinin Doğuşundan Yapısalcılığa, 3. Edimbilim ve Söylem Çözümlemesi: Benzerlikler ve Farklar, 4. Söylem Çözümlemesi ve Edimbilimin Ortak Kavramı: Bağlam.

"Söylem ve Söylem Çözümlemesi" adlı ikinci bölüm okuyucuya söylem ve söylem çözümlemesi kavramlarını ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Sonraki iki bölümde yapılan sınıflandırma ve uygulamanın temellendirilmesi ve anlaşılır hâle gelmesi bu bölümle sağlanmıştır.

Bölüm üç alt başlıktan oluşmaktadır: 1. Söylem Kavramının Tanımı ve Bileşenleri, 2. Toplumsal ve Kültürel Bir Fenomen Olarak Söylem, 3. Söylem Çözümlemesi.

Söylem ve söylem işaretleyicileri hakkında tanım ve gerekli bilgiler verildikten sonra söylem işaretleyicilerinin temel özellikleri seçil ve biçimsel, sözdizimsel, anlamsal, işlevsel, toplum dilbilimsel ve biçimsel olarak anlatılmıştır. Alanyazında mevcut olan söylem işaretleyici sınıflandırmalarına üçüncü bölümde yer verilmiş ve ardından yeni bir sınıflandırma önerisinde bulunulmuştur. Üçüncü bölüm altı başlıktan oluşmaktadır: 1. Terminolojik Görünüm, 2. Bulaşık Bir Kavram Olarak Söylem İşaretleyicisi 3. Söylem İşaretleyicilerinin Temel Özellikleri, 4. Söylem İşaretleyicilerine Üç Farklı Yaklaşım: Söylemsel, Edimsel ve Etkileşimli Dilbilgisel Yaklaşım, 5. İşleve Dayalı Söylem İşaretleyici Sınıflandırmaları, 6. Bağlama Dayalı Söylem İşaretleyici Sınıflandırması. Hem bu bölümde hem de kitabın genelinde vurgulanmak istenen *bağlama dayalı söylem işaretleyici sınıflandırmasıdır*. Alana kazandırılan bu yeni sınıflandırma bağlama odaklanmıştır ve *söylem yapısı işaretleyicileri, bilişsel söylem işaretleyicileri, durumsal söylem işaretleyicileri ve kişilerarası, toplumsal ve kültürel söylem işaretleyicileri* olarak dört başlıkta sınıflandırılmıştır. Geniş bir tablo halinde aktarılan bu sınıflandırma yenilikçi bir bakış açısıyla ve araştırmacının da belirttiği gibi bütüncül bir şekilde alanın meraklılarına sunulmuştur.

Söylem işaretleyicileri için önerilen bağlama dayalı yeni sınıflandırma dördüncü bölümde Türkiye Türkçesi ağızlarından seçilen örneklerle uygulanmıştır. Bu bölümdeki örnekler daha önce çeşitli araştırmacılar tarafından hazırlanan ağız araştırması çalışmaları taranarak belirlenmiştir. Taranan eserler listesi şöyledir: *Muğla ve Yöresi Ağızları* (Ali Akar), *Afyonkarahisar Merkez Ağızı* (Erdoğan Boz), *Kars ili Ağızları Ses Bilgisi* (Ahmet B. Ercilasun), *Erzurum İli Ağızları İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler* (Efrasıyap Gemalmaz), *Rize İli Ağızları* (Turgut Günay), *Siverek Merkez Ağızı* (Sadettin Özçelik ve Erdoğan Boz), *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağızı* (Zikri Turan) ve *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları* (Faruk Yıldırım).

Ağız araştırmaları için büyük öneme sahip olan çeviri yazı işaretleri, taranan her eser için ayrı ayrı kitabın başında okuyucuya sunulmuştur. Böylece örnekleri incelerken çeviri yazıda karşılaşılabilecek işaret sorunlarının da önüne geçilmiştir.

İleri sürülen yeni sınıflandırmaya dayalı olarak kitabın son bölümü dört ana başlıktan meydana gelmiştir: 1. Söylem Yapısı İşaretleyicileri, 2. Bilişsel Söylem İşaretleyicileri, 3. Durumsal Söylem İşaretleyicileri 4. Kişilerarası, Toplumsal ve Kültürel Söylem İşaretleyicileri. Her bölüm çeşitli alt başlıklara ayrılarak incelenmiş ve açıklananlar birçok örnekle desteklenmiştir. Seçilen örnekler söylem işaretleyicilerini bağlam içinde göstermiştir.

Söylem yapısı işaretleyicileri *dikkat çekme, söz sırası ve konu* işaretleyicileri olarak ele alınmıştır:

ey, diyir, sen benim pehlivannarımınnan güleş dutarmısan? diyir.

garşi giden diyir: selammeleyküm, eleykümselam diyir.

Verilen ilk örnekte altı çizili söylem işaretleyicisi dikkat çekme işleviyle kullanılmıştır. Türkiye Türkçesi ağızlarında BAK, EY, ARKADAŞ gibi söylem işaretleyicileri dikkat çekme işleviyle kullanılmaktadır. İkinci örnek ise bir söz sırası işaretleyicisi örneğidir. Bu işaretleyicilerin sözü başlatma, devam ettirme, bitirme gibi çeşitli işlevleri vardır. Verilen bu örneğin yanı sıra HOŞ GELDİN, BUYUR, EYVALLAH, ALLAHAISMARLADIK gibi bu işlevle kullanılan çeşitli işaretleyiciler bulunmaktadır.

Bilişsel söylem işaretleyicileri *yeni bilgi verme ve aktarma, eski bilgiyi hatırlatma ve düzeltme, bilgiyi paranteze alma, bilgiyi doğrulama ve yanlışlama, olasılık ve kesinlik bildirme ve çıkarımsal* işaretleyiciler olarak belirlenmiştir.

misal sen, benim öluña, benim gızı isdiyeceKsin.

vallah da deyebilirim, billah da.

Bu örneklerin ilkinde yeni bilgi verme ve aktarma işlevli söylem işaretleyicisi kullanılmışken diğerinde bilgiyi doğrulama işaretleyicisi kullanılmıştır. Bilişsel söylem işaretleyicilerinin bazıları şöyledir: DEDİ Kİ/DİYOR Kİ, HANİ, FALAN FİLAN, YALANIM YOK, NE BİLEYİM, BELKİ, ZAHİR, ACABA MADEMKİ, DEMEK...

Durumsal söylem işaretleyicileri yer, *nesne, kişi ve zaman* gösteren işaretleyiciler olarak ele alınıp örneklendirilmiştir. AHA, AHAN, ORA gibi yer ve nesne işaretleyicileri; ÖZ, KİMİSİ, HEPSİ gibi kişi gösteren işaretleyiciler; DERHAL, GENEL OLARAK, ZAMANIN BİRİNDE gibi zaman gösteren işaretleyiciler bu grupta örneklenen işaretleyicilerdir.

şu nâne... bu çıtırık... bu da ağşamsevâsı gibi bi şey.

sindi iki oduncu var ımış.

Kişilerarası, toplumsal ve kültürel söylem işaretleyicileri ise *istek, izin ve onay, zorunluluk, gereklilik ve koşul, tepki, kibarlık ve kabalık, yakınlık ve cinsiyet* işaretleyicileri olarak geniş bir şekilde incelenmiştir.

alla saña da ömür versin, oña da.

yahu sen nasıl oluyor, tiren hızlı gediıyor o ğadar ğoyunnarı nası saydın?

Burada alınan örnekler olumlu istek işaretleyicilerinden ve tepki işaretleyicilerindedir. Bunların dışında bu grupta yer alan pek çok söylem işaretleyicisi bulunmaktadır. Fikir olması açısından bazıları şöyle sıralanabilir; LÜTFEN, PEKALA, HAY HAY, HAY ALLAH, VAY, ULAN, OĞUL, YİĞENİM, BACI, ABİ, HERİF...

Dr. Duygu Kamacı Gencer, bu çalışmasında söylem işaretleyicilerini alanyazından faydalanarak okura tanıtmış ve önerdiği yeni bağlama dayalı söylem işaretleyicileri sınıflandırmasıyla alana katkı sağlamıştır. Kitapta kullandığı birçok örnekle konuya açıklık kazandırmaya çalışmıştır. Kitap söylem işaretleyicileri ile ilgili alana zengin bir veri sunmuştur. Kitabın kolay

anlaşılır dili, geniş okuyucu kitlesine ulaşmasına yardımcı olacaktır. Kamacı Gencer'in kitabın ön sözünde araştırmacılara "dil, kültür ve toplum arasındaki karmaşık etkileşimi aydınlatmaya ve dilin insan etkileşimindeki çok boyutlu rolüne daha fazla katkıda bulunmaya" çağrısı araştırmacılar tarafından karşılık bulacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

Destek Beyanı

Bu çalışma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Makalede herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

Kamacı Gencer, D. (2023). *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Söylem İşaretleyicileri*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.